

УДК 821.111'373.611:65

Оксана ГУТИРЯК,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовної та міжкультурної комунікації Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) huturyak@mail.ru

Оксана ПАВЛИШАК,

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри мовної та міжкультурної комунікації Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Україна, Дрогобич), oksana_pavlishak@mail.ru

СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕРМІНІВ БІЗНЕСУ: ЗВ'ЯЗОК З МОРФОЛОГО-СИНТАКСИЧНИМИ ТА ТЕРМІНОТВІРНИМИ МОДЕЛЯМИ

Стаття присвячена аналізу семантичних характеристик англійських термінів бізнесу. Доведено, що існує прямий зв'язок між семантичною складністю терміна та його синтаксичними, морфологічними та словотвірними характеристиками, що є свідченням оптимізаційних процесів у цій сфері лексики.

***Ключові слова:** терміни бізнесу, семантичні характеристики, словотвір, лексика.*

Лит. 8.

Oksana HUTYRYAK,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Lingual and Intercultural Communication Department, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) huturyak@mail.ru

Oksana PAVLISHAK,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of Lingual and Intercultural Communication Department, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) oksana_pavlishak@mail.ru

SEMANTIC CHARACTERISTICS OF BUSINESS TERMS: LINK WITH MORPHOLOGO-SYNTACTICAL AND TERM BUILDING MODELS

The article deals with the analysis of semantic characteristics of the English business terms of and the business terminology on the whole.

It has been postulated, that the terms with the large value of the semantic productivity mark the most substantial notions of this sphere of activity and are often used for the formation of new notions which are derived from them and are more often used in speech (bank, cash, money). The terms with the less semantic productivity mark more specialized notions and their sphere of use is narrower (marketing environment, demand deposit etc).

Thus, the distribution of terms as to their semantic productivity is the demonstration of advantage law : terms that belong to the core of terminology gravitate to structural simplicity. The criteria of word communication value is its frequency of use in speech. For definition of more essential notions scientists select structurally simpler and shorter nomens.

The distribution of terms according to their semantic complexity as well as the division according to their semantic productivity meets the requirements of communicative function of a language. Terms with the large value of semantic complexity are oriented to functioning in the strictly specialized spheres: common production profitability, discount rate.

The core of business terminology is formed by the small amount of short and structurally simple terms with small semantic complexity and large semantic productivity. Longer and structurally more difficult terms with less semantic productivity and bigger semantic complexity form the periphery of terminology. Mainly one word terms form its core.

Key words: *business terms, semantic characteristics, word building, vocabulary.*

Ref. 8.

Оксана ГУТЫРЯК,

кандидат филологических наук, доцент кафедры языковой и межкультурной коммуникации Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко (Украина, Дрогобыч) hutyryak@mail.ru

Оксана ПАВЛИШАК,

кандидат педагогических наук, доцент, заведующий кафедры языковой и межкультурной коммуникации Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко (Украина, Дрогобыч) oksana_pavlishak@mail.ru

СЕМАНТИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕРМИНОВ БИЗНЕСА: СВЯЗЬ С МОРФОЛОГО-СИНТАКСИЧЕСКИМИ И ТЕРМИНООБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ МОДЕЛЯМИ

Статья посвящена анализу семантических характеристик английских терминов бизнеса. Доказано, что существует прямая связь между семантической сложностью термина и его синтаксическими, морфологическими и словообра-

звательными характеристиками, что свидетельствует об оптимизации процессов в этой области лексики.

Ключевые слова: *бизнес термины, семантические характеристики, словообразование, лексика*

Лит. 8.

Постановка проблеми. Наукові досягнення вчених, про які красномовно свідчать і термінологічні надбання, є важливим чинником формування авторитету нації у світі. Наукова термінологія фіксує досягнення цивілізації. Вона відображає як історичний, так і науковий та технічний розвиток слова і є важливим шаром лексики для дослідження мовних процесів, які проходять тут інтенсивніше ніж у побутовій лексиці. Саме тому проблема формування термінологічної лексики постає надзвичайно актуально сьогодні.

Термінологія є частиною загального лексичного складу мови, на неї поширюються всі основні закони, які регулюють утворення та функціонування лексики. Її специфіка зумовлюється специфікою позначуваних об'єктів. Тому вона виявляється перш за все у семантичному аспекті (хоча, звичайно, існують також особливості термінотворення і терміновживання). Особливу роль відіграють ті семантичні властивості окремих термінів та термінології в цілому, які зумовлені системно-структурною природою лексики. Систему тут кваліфікуємо як «скупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів, які утворюють більш складну єдність, що розглядається з боку елементів – її частин», а структуру – як «склад і внутрішню організацію єдиного цілого, яке розглядається з боку його цілісності» [2, 20].

Аналіз досліджень. У лінгвістичній науці існує низка досліджень вітчизняних учених у сфері термінології (С. Гриньов), у царині сіткового моделювання термінів (Е. Скороходько, В. Перебийніс) та семантичної структури термінів (І. Сапожник, З. Данилова та ін.).

Метою дослідження є перевірка на матеріалі термінології бізнесу гіпотези про зв'язок між деякими системо-обумовленими семантичними характеристиками лексеми (семантичною складністю) та її синтаксичними, морфологічними, словотвірними характеристиками. Семантична продуктивність визначається кількістю лексем, значення яких є похідними від значення даної лексеми (містять її як безпосередню чи опосередковану семантичну складову), семантична складність – кількістю лексем, значення яких містяться у значенні цієї лексеми в якості безпосередніх або опосередкованих семантичних складових [3].

Виклад основного матеріалу. Семантична продуктивність чи семантична складність лексеми безпосередньо впливають на комунікатив-

ні та прагматичні аспекти функціонування слова чи словосполучення. Тому й важливо з'ясувати характер взаємозалежності між цими характеристиками лексеми та її синтаксичною, морфологічною, словотвірною структурою. На чільні місця слід поставити такі завдання: 1) визначити, чи існує в термінології бізнесу залежність між семантичною продуктивністю і семантичною складністю терміна і такими його морфолого-синтаксичними характеристиками, як кількість слів, основ, морфем та літер (далі – синтаксична, лексична, словотвірна, графічна довжина терміна); 2) визначити, чи є різниця в семантичній продуктивності та семантичній складності термінів, побудованих за різними словотвірними моделями.

Питання про статус багатьох термінів типу N + N (*bank credit*, *base price* тощо) не завжди може бути розв'язане однозначно [2, 20]. Частина таких утворень зараховують до складних слів, частину – до словосполучень, решту – до окремого проміжного типу лексем. У той же час за семантикою вони мало відрізняються від складних слів. Нас цікавить, головним чином, питання про те, чи існує тенденція до зміни кількості структурних елементів терміна, які несуть лексичне значення, зі зміною семантичної продуктивності та семантичної складності. Для того, щоб можливі розбіжності у визначенні статусу подібних лексем менше впливали на результати, було введено додатково такий параметр, як лексична довжина терміна, тобто кількість основ. Було досліджено терміни, зафіксовані у фахових словниках і текстах. Для визначення семантичної продуктивності та семантичної складності термінів використано метод сіткового моделювання лексики [5; 6; 7]. Його головні риси: орієнтація на дослідження системно-структурних властивостей мовних об'єктів; репрезентація досліджуваного мовного об'єкту у формі семантичної сітки, тобто його трансформація у математичний об'єкт – граф; використання методів компонентного та дефініційного аналізу для побудови сітки (зокрема, для виявлення семантичних складових лексичної одиниці); акцент не тільки і не стільки на ілюстративній функції графа, скільки на функції моделювання семантичних аспектів лексики; можливість використання комп'ютера. Кількість семантичних дериватів та компонентів кожного терміна обчислено за допомогою програмного комплексу «Сітан» [5]. Обстеження термінології бізнесу підтверджує, що існує кореляційний зв'язок між семантичною продуктивністю і семантичною складністю терміна та кількістю його структурних компонентів і графічною довжиною. Із збільшенням семантичної продуктивності терміна зменшується – в середньому – як кількість всіх його структурних компонентів (слів, основ, морфем), так і графічна довжина. І навпаки, збільшення семан-

тичної складності терміна тягне за собою збільшення кількості його структурних компонентів і графічної довжини (табл. 1,2).

Терміни з великими значеннями семантичної продуктивності позначають здебільшого поняття, найістотніші з погляду відповідної сфери діяльності: *business, price, bank, cash, cost, firm, money, tax* тощо. Ці поняття, з одного боку, часто використовуються для утворення нових, похідних від них, понять. З іншого боку, вони частіше вживаються у мовленні. Внаслідок природного (а частково також цілеспрямованого штучного) добору для іменування таких понять відбираються коротші, зручніші у користуванні терміни.

Натомість термінам, що позначають більш спеціалізовані поняття з вузькою сферою вжитку, притаманна менша семантична продуктивність: banking, contractant, market segmentation, fixed-price contract with redetermination, long-range investment bank, marketing environment, curve of sale, opened investment company, demand deposit. Тому у цьому випадку добір термінів, спрямованих на пошук економічніших форм, виявив себе меншою мірою.

Мова є складною системою, побудованою на засадах самоорганізації. Розподіл термінів за семантичною продуктивністю є результатом оптимізаційних процесів у мові. Найбільшу семантичну продуктивність мають прості слова, найменшу – словосполучення та складні слова. Це відповідає припущенню про те, що семантична продуктивність може слугувати за міру комунікативної вартості лексичної одиниці (хоча, звичайно, вона не вичерпує всіх аспектів комунікативної цінності лексеми).

Розподіл термінів за значеннями семантичної продуктивності є виявом закону переваги. Він полягає у тому, що мова віддає перевагу кількості одиниць, які несуть найбільше навантаження і утворюють її ядро [4; 7]. Лексичні одиниці, які належать до ядра мови, тяжіють до структурної простоти. Проте, якщо здебільшого функціональне навантаження оцінюється через мовленнєві характеристики лексичної одиниці, зокрема через частоту у тексті, семантична продуктивність співвідноситься з тими аспектами функціонального навантаження, які оцінюються (і вимірюються) через положення лексеми у лексико-семантичній системі мови [1].

Функціональне навантаження лексичної одиниці у тексті, або її комунікативна вартість, залежить від багатьох чинників. Одні з них позначаються суто мовними, інші – мовленнєвими та текстовими характеристиками лексичної одиниці: її позицією в синтаксичній та семантичній структурі речення і тексту тощо. До останніх належить також частота слова (у мовленні) як мірило його комунікативної вартості. Семантична продуктивність лексичної одиниці відбиває скоріше мовні чинники,

оскільки зона є корелятом когнітивної вартості відповідного поняття. Як мовленнєвий, так і мовний аспекти функціонального навантаження корелюють між собою.

Для позначення понять, які у певній поняттєвій системі залежать до найбільш важливих (таких, що ними часто оперують як в описах предметних ситуацій, так і при утворенні нових понять), творці термінології цілеспрямовано чи інтуїтивно обирають структурно простіші і коротші номени. Отже, можна вважати, що семантична продуктивність терміна є одним із чинників, які впливають на його склад і структуру. Закон економії мовних засобів (як і закон економії мовленнєвих зусиль) характеризує мову як систему із самоорганізацією та із самовдосконаленням: чим більша комунікативна вартість лексичної одиниці, чим частіше доводиться вживати цю одиницю, тим – простішу, коротшу, зручнішу для користування формою вона набуває.

Розподіл термінів за семантичною складністю, так само, як і поділ за семантичною продуктивністю, відповідає потребам комунікативної функції мови. У термінології існує відносно велика група термінів з великими значеннями семантичної складності (тобто термінів з високим інформаційним потенціалом), орієнтованих на функціонування у вузькоспеціальних сферах: *common production profitability, discount rate, market testing, payments production profitability, price marketing, product strategy, sales strategy, upward plan development*. Більша кількість семантичних одиниць у складі лексичного значення термінів цієї групи вимагає для їхнього вираження більшої кількості структурних одиниць.

Решта термінів простіші за семантикою (містять менше семантичних складових) і мають ширшу сферу функціонування: *currency, debt, demand, consumer, product, production, firm, assortment, exporter*. Для них характерна структурна простота.

Ядро термінології бізнесу утворює невелика кількість коротких та структурно простих термінів, які мають малу семантичну складність і велику семантичну продуктивність. Периферію термінології утворюють довгі та структурно складніші терміни з меншою семантичною продуктивністю та більшою семантичною складністю. До ядра входять переважно однослівні терміни.

Як для термінів-слів, так і для термінів-словосполучень має місце залежність семантичної продуктивності та семантичної складності від словотвірної та структурної формул. Прості слова мають більшу семантичну продуктивність, але меншу семантичну складність, ніж похідні (табл. 3). Це повністю узгоджується з викладеною вище загальною закономірністю.

Існує помітна різниця в середніх значеннях семантичної продуктивності слів, оформлених різними суфіксами (табл. 4). Проте довірчі інтервали для середніх значень є досить широкими (можливо, це пов'язано з відносно малою кількістю однослівних термінів бізнесу з обстеженими суфіксами, хоча для аналізу було обрано найпоширеніші афікси). Це не дозволяє екстраполювати висновок про наявність зв'язку між суфіксальною моделлю та семантичною продуктивністю на інші лексичні системи. На відміну від семантичної продуктивності, семантична складність, очевидно, не залежить від того, яким суфіксом оформлено термін.

Серед двокомпонентних термінів бізнесу найпоширенішими структурними моделями є: $N + N$, $A + N$, $N + \text{Prep} + N$, $\text{Part 1} + N$, $\text{Part 2} + N$, $N's + N$. Певна залежність семантичної продуктивності та семантичної складності термінів від зазначених структурних формул існує. Проте статистично достовірною можна вважати наявність цієї залежності лише для найбільших груп ($A + N$ та $N + 14$) і частково, у випадку семантичної складності, для $N + \text{Prep} + N$ (табл. 5).

Фактично терміни розглянутих моделей за значеннями семантичної продуктивності та складності можна об'єднати у дві групи: 1) $N + N$, $N + \text{Prep} + N$, $N's + N$ і 2) $A + N$, $\text{Part 1} + N$, $\text{Part 2} + N$. Терміни у межах кожної з груп мають подібну семантику: *bill of exchange – exchange bill; dealer's brand – brand of dealer; reduction of prices – price reduction*. Моделі кожної з цих двох груп подібні також структурно – перша група об'єднує терміни, у яких обидва компоненти іменникові, у другій групі атрибутивний компонент – прикметник або дієприкметник.

Таблиця 1

Семантична продуктивність і семантична складність термінів з різною кількістю основ

Кількість основ	Кількість термінів	Семантична продуктивність		Семантична складність	
		Середня кількість дериватів	95-відсотковий довірчий інтервал для середніх	Середня кількість компонентів	95-відсотковий довірчий інтервал для середніх
1	371	35.83	28.82 42.83	10.98	9.93 12.03
2	740	1.79	0 6.75	14.84	14.09 15.58
3	164	0.54	0 11.08	16.68	15.09 18.26
4	16	0.13	33.61 33.86	18.06	12.99 23.13
5	2	0.00	95.41 95.41	6.00	0 20.34
В середньому		11.37	7.62 15.13	13.99	13.43 14.55

Таблиця 2

Семантична продуктивність і семантична складність термінів з різною кількістю морфем

Кількість морфем	Кількість термінів	Семантична продуктивність		Семантична складність	
		Середня кількість дериватів	95-відсотковий довірчий інтервал для середніх	Середня кількість компонентів	95-відсотковий довірчий інтервал для середніх
1	135	59.00	47.44 70.56	9.06	7.32 10.80
2	390	14.17	7.37 20.97	13.33	12.31 14.36
3	436	2.43	4.00 8.86	14.37	13.40 15.34
4	207	0.66	0 10.00	15.32	13.92 16.37
5	88	0.20	0 14.52	16.92	14.76 19.08
6	25	0.04	0 26.91	18.52	14.47 22.57
7	7	0	0 50.77	24.43	16.77 32.08
8	4	0	0 67.17	23.75	13.62 33.88
9	1	0	0 34.33	10.00	0 30.25

Таблиця 3

Семантична продуктивність і семантична складність термінів – простих та похідних слів

Тип терміну	Кількість термінів	Семантична продуктивність		Семантична складність	
		Середня кількість дериватів	95-відсотковий довірчий інтервал для середніх	Середня кількість компонентів	95-відсотковий довірчий інтервал для середніх
Похідні	206	18.58	7.31 29.85	12.04	10.68 13.41
Прості	131	68.66	46.16 99.74	8.92	7.20 10.63
Для 337 термінів		38.05	24.02 52.07	10.83	9.77 11.89

Таблиця 4

Семантична продуктивність термінів з різними суфіксами

Суфікс	Кількість термінів	Кількість термінів	Середня кількість дериватів	95-відсотковий довірчий інтервал для середніх
-ance	8	8	5.75	0.60 12.71
-er	34	34	24.24	7.81 40.65
-ing	31	31	15.58	0.02 33.46
-ion	58	58	12.97	1.44 24.81

-ment	12	12	19.50	0.00 42.11
-or	15	15	3.67	1.29 6.04
Для всіх 158 термінів			15.15	8.32 21.98

Таблиця 5

Семантична продуктивність та семантична складність двослівних термінів різних структурних формул

Тип терміну	Кількість термінів	Семантична продуктивність		Семантична складність	
		Середня кількість дериватів	95-відсотковий довірчий інтервал для середніх	Середня кількість компонентів	95-відсотковий довірчий інтервал для середніх
N+N	345	2.24	1.05 3.40	15.14	14.05 16.24
N+Pr+N	40	1.80	0.20 3.81	10.90	7.89 14.12
N's+N	7	1.71	0.16 5.06	19.71	12.03 27.40
A+N	173	0.98	0.12 1.84	14.38	12.83 15.92
Part1+N	22	0.54	0.10 0.99	14.86	10.53 19.20
Part2+N	25	0.08	0.00 0.24	16.56	12.49 20.63
Для 612 термінів		38.05	24.02 52.07	14.75	13.42 15.57

Для об'єднаних груп залежність семантичної продуктивності та семантичної складності термінів від зазначених структурних формул стає безсумнівною (завдяки збільшенню вибірки). Наприклад, середня семантична продуктивність терміна в першій групі – 2,18, у другій – 0,84 (довірчі інтервали, відповідно, 1,13 – 3,23 та 0,16 – 1,51).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, у термінології бізнесу існує зв'язок між семантичною складністю терміна та його синтаксичними, морфологічними, словотвірними характеристиками. Співвідношення між ними є виявом глибинних законів, пов'язаних з економією мовних засобів і мовленнєвих зусиль, з тенденціями розвитку мови, спрямованими на пошук найбільш оптимальних форм її організації. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в наукових розвідках семантики фінансової та банківської термінології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андренко Л. М. Термінологічне значення загальноновживаних слів сучасної англійської мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 / Л. М. Андренко. – Суми, 2009. – 27 с.
2. Квеселевич Д.И. Интеграция словосочетания в современном английском языке / Д.И. Квеселевич. – К. : Вища школа, 1983. – С. 20 – 28.

3. Кияк Т. Р. Лингвистические аспекты терминоведения / Тарас Романович Кияк. – К. : УМК ВО, 1989. – 104 с.
4. Сапожник І.В. Семантика комерції в культурному форматі англомовної картини світу / І.В. Сапожник // Мова і культура (Науковий щорічний журнал. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2005. – Вип. 8. – Т. IV : Міжкультурна комунікація. – С. 235 – 239.
5. Скороходько Э.Ф. Семантические сети и автоматическая обработка текста / Э.Ф. Скороходько. – К. : Наук. Думка, 1983. – 128с.
6. Скороходько Э.Ф. Сетовое моделирование лексики / Э.Ф. Скороходько // Использование ЭВМ в лингвистических исследованиях. – К. : Наук. думка, 1990. – С. 129 – 166.
7. Скороходько Е.Ф. Сіткове моделювання лексики: лінгвістична інтерпретація параметрів семантичної складності / Е.Ф. Скороходько // Мовознавство. – 1995. – № 6. – С. 19 – 28 .
8. Cambridge English Dictionary [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал] // Режим доступу: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/a-r?a=business-english> (дата звернення 25.11.2016).

REFERENCES

1. Andrenko L.M. Terminologichne znachennya zagalnovzhivanih sliv suchasnoi angliisko imovi: avtoref. dis. Naz dobuttya nauk. Stupenya kand. filol. nauk: spec 10.02.04 / L.M. Andrenko. – Sumi, 2009. – 27 s.
2. Kveselevich D.E. Integratsiya slovosochetania v sovremennom angliiskom yazike / D.E. Kveselevich. – К. : Vischashkola, 1983. – S. 20 – 28.
3. Kiyak T.R. Lingvisticheskie aspekty terminovedeniya / Taras Romanovich Kiyak. – К. : УМК ВО, 1989. – 104 s.
4. Sapozhnik E.V. Semantika komertcii v kulturnomu formati anglomovnoi kartini svitu / E.V.Sapozhnik // Mova I kultura (Naukovii schrichnii zhurnal. – К. : Vidavnichii Dim Dmitra Burago, 2005. – Vip. 8. – Т. IV : Mizhkulturna komunikatsiya. – S. 235 – 239.
5. Skorohodko E.F. Semanticheskie seti I avtomaticheskaya obrabotka teksta / E.F. Skorohodko. – К. : Nauk. Dumka, 1983. – 128s.
6. Skorohodko E.F. Setevoe modelirovanie leksiki / E.F. Skorohodko // Ispolzovanie EVM v lingvisticheskikh isledovaniyah. – К. : Nauk. Dumka, 1990. – S. 129 – 166.
7. Skorohodko E.F. Sitkove modeluvannya leksiki: lingvistichna interpretatsiya parametriv semantichnoi skladnosti / E.F. Skorohodko // Movoznavstvo. – 1995. – № 6. – S. 19 – 28 .
8. Cambridge English Dictionary [Elektronnij resurs] : [Internet-portal]. Rezhim dostupa: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/a-r?a=business-english> (data zvernennya 25.11.2016).